

‘Eski mahallelerde küçük bir gezinti’ üzerine yeni düşünceler

'Kentler bir yandan, neoliberal dünyanın bütün diğer kentlerine benziyor/ onlarla aynılaşıyor, bir yandan da kendi “otantik” tarihsel mirasını (Türkiye’de sadece Osmanlı ve Selçuk dönemlerini) korumak ve canlandırmak istiyor.'

Akın Atauz

09/11/2019

Geçtiğimiz hafta, kentlerin tarihsel kesimlerinde gezerken, buraların korunması ya da çökmeye/ unutulmaya terk edilmesi veya kentin bu kesimlerinin kendiliğinden kentin yeni durumuna göre kendilerini nasıl uyarladıkları vb. gibi sorunlar üzerinde düşünmeye [başlamıştık](#).

Türkiye’de son 30-20 yıl içinde belediyeler giderek hızlanan ve çoğu kez de birbirinden kopya çekerek çoğalan bir biçimde, kentlerin tarihi kesimleri, tarihsel dokularıyla ilgilenmeye başladılar, bu konuya bütçe ayırdılar, birçok proje uyguladılar ve bu merak (yoksa moda mı?) hala devam ediyor...

Olup-bitenlerle ilgili en önemli sorular, belki ekonomik-politik tutumla ilgili: Koruma-yenileme projelerinde demokrasi ve bilimsel gereklilikler arasındaki denge nasıl sağlanacak? Projenin finansmanı nasıl olacak ve yaratılacak yeni rant nasıl paylaşılacak? Ya da başka türlü soracak olursak, eski mahalle, “soylulaştırma” olmadan korunabilir mi, soylulaştırma olacaksa, çöküntüleşmiş tarihi alanlarda yaşamakta olan yoksullara ne olacak ve “yeni soyluların” kim olacağı, nasıl belirlenecek?

Bu soruları tartışmaya başlamadan, kentlerin son zamanlarda içinde bulunduğu genel atmosferden kısaca bahsetmek ve sorunun geri-planını biraz netleştirmek gerekecek. Kentlerin, yaklaşık 1980’lerin başından beri, neoliberal dünyaya açılmakta ve dünyanın diğer neoliberal kentleriyle etkileşmekte/ yarışmakta, ekonomisini ve yeni yatırımlarını onlarla uyumlaştırmakta ve onlara benzer (hatta aynısı) bir gelişme/ oluşum sağlamak için uğraşmakta olduğunu söyleyerek, tartışmaya başlayabilir, dünyanın bütün büyük ve önemli kentlerinin, benzer durumda olduğunu söyleyebiliriz: Kimliksizleşen, ama aynı zamanda “markalaşmak” isteyen bir **“kentler takımyıldızı”** içindeyiz...

Yine yaklaşık aynı dönemden beri, pek çok ülkedeki popülist siyasal iktidarlar ve bu iktidarların ideolojisi, **“geçmişin şanlı günlerini”** ve “muhafazakarlığı/ milliyetçiliği/ yerelliği ve yabancı düşmanlığını” önemsedğini söylüyor. Türkiye’de, neredeyse bütün kentlerde, en azından **“Osmanlı Dönemini”** ve onun öncesindeki **“Selçuk Dönemini”** yansıtan bir çehre arıyorlar/ bulamazlarsa bunu yaratıyorlar, en azından, icat etmeye çalışıyorlar.

Aslında birbiri ile çelişmiş gibi duran bu iki düşünce, aynı akımın bir parçası ve kentlere, tam da bu özellikleriyle yansıyor. Yani kentler bir yandan, neoliberal dünyanın bütün diğer kentlerine benziyor/ onlarla aynılaşıyor, bir yandan da, kendi “otantik” tarihsel mirasını (Türkiye’de sadece Osmanlı ve Selçuk dönemlerini) korumak ve canlandırmak istiyor. Eski kent parçaları, eski yapılar “onarılıyor” ve çoğu kez betonlaştırılarak, restore ediliyor. Kent yönetimleri, kentin tarihi mahalleleri için projeler geliştiriyor ve bütçe ayırıyor. Bunun da yetmediği durumlarda, yeni yapılan binaların cephelerine, “Selçuklu kültürel mirasınızı” yansıtacak makyajlar, ya da “Selçuk” olduğunu zannettikleri simgesel ama modern “gösteriş” motifleri ekliyorlar. Kentler, böylece **“marka”** oluyor. Türkiye’de bu sorun bakımından şimdiye kadar uygulanan örneklerle ya da “modellere” kısaca bakmak yararlı olabilir. Ancak aşağıdaki sınıflama ve örnekler, tam ya da yeterince doğru, sistematik ve eksiksiz kurulmuş olmayabilir. Yine de, mevcut durumun resmini, bir ölçüde çizebilecektir sanırım.

Türkiye’deki kentlerde, tarihi mirası ya da dokuyu korumak bakımından neler yapıldığına, kabaca bakmaya çalışalım:

Öncelikle belki iki oluşumu ayırt etmeliyiz: Kentlerin,

- korunabilen tarihsel parçaları ve
- korunamayan/ zaman içinde çöküp giden ve unutilan, tarihsel varlığı hiçbir biçimde saygı görmeden, günün gereklerine göre yenilenmiş parçaları

vardır.

Birçok kentin en azından 3 000 yıldır (bazılarının daha da eski bir geçmişi olduğu öne sürülüyor) kesintisiz yaşamakta olduğunu anımsayacak olursak, korunamayan tarihi parçaların ne kadar büyük bir miktar (alan) olacağı kolayca tahmin edilebilir. Arka arkaya gelmekte olan uygarlıklar ya da politik iktidarlar/ sülaleler ve savaşlar, istilalar, doğal afetler, yangınlar vb. nedeniyle, bu anlaşılabilir bir durumdur. Asker yöneticiler, genellikle önceki uygarlığın yıkıntılarına saygı duymadığı için ve çoğu kez acil durumlar için hızla kenti küçültmek ya da tahkim etmek, savunma hatları oluşturabilmek vb.

gerektiğinden, eski dokular yok edilmiştir. Ancak 1915'e kadar, bu tahribatın intikamcı veya düşmanca/ "temizlik" gibi amaçlarla yapılmadığı söylenebilir. Daha önceki dönemin kalıntılarını, yeni duvarların/ kalelerin ve tahkimatın acilen yapılabilmesi için en çok kullananların, Roma mirasını yağmalayan **Doğu Roma** (Bizans) olduğunu söylemek, Anadolu kentleri için yanlış olmayacaktır sanırım.

Korunabilen tarihi kent parçalarının da, yine iki temel yaklaşımla korunduğu söylenebilir:

- Kendiliğinden, kentin ekolojisi ve yaşam modlarıyla doğal olarak ama "teknik olarak koruma amacı" olmaksızın korunması,
- Modern zamanlarda koruma amaçlı projeler ya da uygulamalarla, kentlerin tarihi dokularının/ parçalarının/ yapılarını vb. korunması.

Tarihi dokunun, içine yaşayan kentliler tarafından, kentin sosyal/ antropolojik ekolojisine uygun biçimde, yer yer tahrip edilerek de olsa (bazen de kaynak olmadığı için, bazı parçalar ölmeye terk edilerek) yaşatılması ve kullanılması, en yaygın ve en eskiye dayanan uygulamadır denilebilir. Bu bir bakıma, kentin bu kesimlerinde yaşayanların "sağ kalma" / geçimlerini ekonomik olarak sürdürülebilme güdüsüyle gerçekleşen "**organik**" bir korumadır. Gerçi bu durumun "koruma" kategorisi içinde olup-olmayacağı da tartışılabilir. Ancak pek çok kentte, tarihsel kent dokuları ve binalarının yakın zaman kadar gelebilmesinin bu yolla sağlanmış olduğu düşünülebilir.

İstanbul'da bu tür bir kendiliğinden, hemşehri koruması ve kullanmasının örnekleri (diyelim Kapalıçarşı veya Mahmutpaşa civarındaki tarihi doku vb.) çok olduğu gibi, Türkiye'nin pek çok kentinde de bu örneklerle rastlayabiliriz. Bu tür bir korumanın genellikle, "koruma" amaçlı olmadığı için her dönemin gereklerine göre yapılmış eklemeler veya tahribatla birlikte, her zaman içinde bulunan dönemin ihtiyaçlarına ve eldeki olanaklara göre biçimlenmiş, "işlevsel" bir sürdürme/ yaşatma/koruma olduğu söylenebilir.

Bu tür korumanın en karakteristik özellikleri,

- içinde yaşıyan (yerli ve genellikle oldukça yoksul veya ekonomik olarak zor koşullarda bulunan) nüfus ya da esnaf eliyle gerçekleştirilmesi (dolayısıyla “soylulaştırma vb. gibi bir durumun oluşmaması),
- yaşatabilmenin en düşük koruma standardına/ tekniğine göre ve düzensiz olarak, uzun bir zaman içinde ve eklektik bir biçimde yapılmış olması,
- kent toplumu bakımından, yıpranmakta olan veya çöken bir kent parçası olmakla birlikte, eskiden gelen alışkanlıklar nedeniyle, (genellikle) terk edilmeden kullanılmasının sürdürülmüş olması,
- kent yönetimlerinin de bu yaşıyan tarihsel bölümler için tahrip edici olmayan ve minimum düzeyde müdahalelerle (burada yaşıyanlara saygı göstererek, genellikle minimum altyapı ve hizmet biçiminde) katkıda bulunmasıdır,

denilebilir.

Bu koruma türünün, çok rastlantısal güvenilmez ve sürekli olarak tahribata ve yeni ihtiyaçlara göre ekleme-çıkartma-bozulmaya çok açık olmasına rağmen, kentlerin tarihi kesimlerinin en samimi ve belki de otantik haline en yakın ve özentsiz/ yapmacıksız biçimde korunduğu tür olduğu da söylenebilir.

Bir bakıma **“kendiliğinden”** olan ve kentini toplumsal ekolojisine göre, yerel ve öznel olarak biçimlenmekte olan bu tarihi kent parçalarının, mahallelerin, çarşıların ve hanların-hamamların-cami ve mescitlerin oluşturduğu bu doku ile bu bölümü sonlandırabiliriz. Bir sonraki hafta, daha kurumsal ve resmi nitelikli ya da daha örgütlü, planlı ve projelendirilmiş biçimde gerçekleştirilmiş kentsel koruma alanları üzerinde düşünmeye devam edebiliriz.

Akın Atauz